

Narava tabuja

Tabu, kot ga je opisal Freud v svojem delu »Totem in Tabu«, je neke vrste recipročna vrednost dogme oziroma herezije kot dejanja, ki normo dogme krši: tisto, kar dogma pozitivno zapoveduje kot obliko verjetja, to tabu prepoveduje. Tisto, kar je za dogmatičnega teologa vera kot oblika zadrževanja nečesa v zavesti, tisto je za psihoanalitika tabu kot nekaj, kar stvari zadržuje v *podzavesti* in deluje kot bariera njihovemu ozaveščanju.

Ni ravno dokazano, da bi bila dogma in tabu kot vezani posodi napeljeni skozi (pod)zavest posameznika in preko njega družbe. Toda Svend Ranulf je v svojem delu »*Middle Class Psychology*«* postavil zelo verjetno hipotezo, da je v kaki družbi moralnega ogorčenja natanko toliko, kolikor je zatrtih skušnjav. Nasilnost moderne »moralne večine«, na primer, je lahko samo izraz disfunkcionalnih vrednot srednjega razreda, ki se je povzpela na oblast: torej po svojem bistvu fazni zaostanek (*feedback lag*) neke poprej, se pravi v statusu srednjega razreda, še funkcionalne samodiscipline, ki se na oblasti potem brezpredmetno ventilira, abreagira.

Ker tudi v slovenskem prostoru že čutimo ta nasilni pritisk »moralne večine«, ne bo odveč opozoriti na Ranulfovo študijo in na dejstvo, da je iskal korelate med Drakonsko reformo kazenskega prava v Grčiji, med nasilnostjo janzenistov v sedemnajstem stoletju ter med nacisti, ki so takoj po prihodu na oblast ponasilili, s tem da so uvedli analogijo juris, kazensko pravo.

V tem kratkem zapisu seveda ne moremo kaj več kot opozoriti na določena dognana individualna in kolektivna dejstva. Pri tem računamo z veliko količino predznanja, da diskusije ne bi obremenjevali z uvodnimi pojasnili.

Naša temeljna trditev je zelo enostavna. Sosledje med individualno-psihološkim učinkom tabuja ter kolektivno-družbenim učinkom moralne indignacije, ogorčenja, dogmatizma in napadov na herezijo in heretike – izhaja iz zaprtega kroga medsebojnega učinkovanja družbenega zatiranja na individualno potiskanje v prvi fazi ter naknadnega, po prihodu na oblast, maščevalnega abreagiranja pred-sodkov, ki so bili v statusu srednjega razreda še funkcionalni. Proces poznamo iz povojnih let, ko so moralizem »zgrajenosti« prodajali za resnico o *réssementu*, v Nietzschejevem smislu te besede, o prevratu. *Mutatis mutandis* se bo ta proces sedaj ponovil s pozicij politične desnice. Iz tega sledi zelo enostavno dejstvo, z ugotovitvijo katerega so se implicite strinjali vsi nosilci zgoraj opisane teorije (Freud, Durkheim in Ranulf), da je namreč količina razredne represije, pa naj je še tako protestantsko funkcionalna, ki se integrira (normativno interiorizira), tista, ki sistemsko deformira individualne psihične procese, ki s prenosom agresivnosti (*displacement of aggression*) kasneje abreagirajo nakopičeno zatrtost. Dodatna inverzija tega procesa je, kot bomo videli, v tem, da se povzpetniški srednji razred znaša nad tistimi, do katerih spriči njihove neobremenjenosti, čuti dodatni *réssement*. To je v kratkem tudi narava fašistoidnih procesov, ki se zdaj dogajajo, v konsternacijo zahoda, v vzhodni Evropi.

* Schochen Books 1969, New York

Gre čisto enostavno za to, da družbena stratifikacija, celo po čisto meritokratičnih merilih ni funkcionalna, zahteva večjo mero samoodrekanja in askeze niže, ko se nahajamo na družbeni lestvici. Protestantska sposobnost odlaganja zadoščena (*postponement of gratification*) na primer jê funkcionalna za srednji razred in za družbo kot celoto, kar pa ne izbriše psihološke cene, ki jo tako odrekanje pomeni. Ker je srednji razred po naravi stvari srednji razred zato, ker sprejema večino družbenih odgovornosti, je sicer zelo naravno, da mora razviti vrednote, in jih ponotranjiti, ki so za tako družbeno vlogo potrebne. Naprimer vrednote, ki jih potem manifestira kot vrednote »moralne večine,« če ima možnost, da se prebije na oblast. Morala nekega Senatorja Jesseja Helmsa, na primer, je v živem nasprotju z možnostmi, ki mu jih nudi njegov aktualni družbeni položaj. Toda zaradi omenjenega faznega zamika bo Helms forsiral vrednote, ki jih je kot član srednjega razreda ponotranjil – ne glede na to, da ne zanj ne za sam srednji razred morda niso več aktualne. Aktualno govorenje v naši družbi o »moralnem razpadu« kot resničnem vzroku krize je enako primitivna kompenzatorna, drugotna reakcija, ki s samo morálo npr. v pristnem Piagejevskem smislu besede nima nobene zveze. Ampak je zvečine paravan za neizživeto agresivnost.

Tu se velja vrniti na izhodišče o naravi tabuja. Freud odkrito priznava tisto, kar je Durkheim razvil kot *sociološko* teorijo. Vrednote so sicer *doživete* apriorno, tabuji kot *prepovedi* in dogme kot *zapovedi*, so pa v resnici funkcionalne. Če niso funkcionalne, počasi odmrejo. Če so institucionalizirane vrednote v družbi ne- ali dis-funkcionalne, prihaja do anomije, ki v resnici pomeni (1) atomizacijo družbe na prah posameznikov in (2) sosledno izginotje vrednot, ki lahko delujejo samo v odnosih med ljudmi. Tako anomično stanje po mojem mnenju, vendar to ni predmet tega skromnega prispevka, na zahodu progresivno narašča. To se kaže v porastu kriminalitete in v zadnjem času samodestruktivne porabe mamil in razpadanja najosnovnejših odnosov človeške vrste – na primer odnosa med materjo in otrokom (*child abuse*).

Tabu kot kolektivno pripoznana zapora zavesti bo dolgoročno deloval le tedaj, če bo funkcionalen. Njegova apriorna, skoraj magična, moč v posamezniku je posledica edipalnega istovetenja z očetom, ki v družino vnaša pogojno ljubezen in z njo aktualne družbene vrednote, ki jih tudi sam tako doživlja. V psihoanalizi je mogoče brez večjega napa umakniti tabujsko zaporo, če se ta izkaže za individualno disfunkcionalno. Ostane pa seveda lahko zelo realen strah pred reakcijo okolja. Dogma kot prisilna oblika zadržanja nečesa v zavesti bi seveda terjala za svoje vzdrževanje bistveno več energije, pri veri naprimer večjo količino sublimacije, kar po mojem pomeni, da disfunkcionalno dogmo danes skoraj nemogoče vzdrževati, tu velja omeniti zanimivo ugotovitev analitika Petra Blossa, češ da evropska mladina, za razliko od ameriške, še vedno formira svojo istovetnost preko askeze (!) in intelektualiziranja. Askeza pa je tudi gotovo oblika ponotranjene zapovedi, mimo katere ni mogoče.

Za konec te skice samo še kratka opomba o dejanskosti. Freud izrecno poudarja, da je vsaka neurotična motnja izkrivljanje realnosti, da moti posameznikovo neobremenjeno razlago sveta, drugih in sebe, da je torej neke vrste fiksna ideja, ki kot trakulja parazitira v posamezniku in ga, na koncu, dela enostavno neracionalnega. Tabuji in dogme so nevrotični Langerhansovi otočki s to razliko, da je insulin, ki ga proizvajajo pravi strup za družbeno delitev dela. Raymond Williams govori o rezidualnih vrednotah v Evropi. V veliko primerih bi bil ta pojem mogoče označiti kot eufemizem, ki prikriva glavni problem starega kontinenta v primerjavi z novim svetom.